

foto: Tomaž Mihelič
Vodomec (*Alcedo atthis*)

Vodomec

Luka Mohar

Pogosto se naše poznavanje vodomčevih »sorodnikov« konča pri tistih »daljnih«: legatih, zlatovrankah in smrdokavrah. Kaj pa njegovi »bližnji« sorodniki? Ali ste vedeli, da družina vodomcev (*Alcedinidae*) šteje kar 92 vrst, razširjenih po vsem svetu, ki jih sistematiki uvrščajo v tri poddružine? Gre za lovače, vodomce in pasate. Lovači so največja skupina s kar 59 vrstami, večinoma tropskih ptic. Sledijo vodomci s 24 vrstami, kamor poleg »našega« vodomca sodi še 16 vrst iz rodu *Alcedo*. Najmanjšo poddružino, pasate, z devetimi vrstami bržkone poznamo po za skoraj dva »naša« vodomca velikem črnobelem pasatu (*Ceryle rudis*), ki v evropskih priročnikih za določevanje ptic sodi že med eksotične vrste.

Vodomec (*Alcedo atthis*) je živ dragulj, ki ga največkrat vidimo kot bleščeče modro pojava, letečo nizko nad vodo. Takrat se oglašá s prodornim kovinskim »čii« ali pa »čii-ki«, kar se sliši zelo daleč. Zato vodomca ponavadi tudi prej slišimo kot vidimo. Rad poseda po štrlečih vejah nad vodno gladino, kjer opazuje okolico in opreza za plenom. Njemu priljubljene veje prepoznamo po iztrebkih in ribjih luski-
cah na veji in pod njo. Kako pa ribje luske

pridejo na vejo? Ko vodomec opazi primeren plen, se urno spusti v vodo, večinoma kar z »opazovalne« veje. Včasih nad površjem za hipec lebdi kot postovka in se nato strmo spusti v vodo pod kotom 45°. Že ko ima glavo v vodi, lahko še vedno z repom popravi smer. Če je bil uspešen, se ponavadi z majhno ribico v kljunu vrne na vejo. Tam jo spretno obrača v kljunu in z njo udarja po veji, potem pa pogoltno z glavo naprej. Zdaj vemo, od kod luske na veji.

Njegov plen so poleg ribic lahko tudi manjše žabe, pupki in raki.

Vodomci so samotarji – razen v času parjenja. So izredno teritorialni, tudi v obdobju zunaj gnezditve, razlog za to pa je njegova velika potreba po hrani. Na dan mora pojesti veliko hrane (do 60% lastne telesne teže), zato vneto brani svoje lovno območje, ki mu omogoča preživetje. Boji za teritorij običajno potekajo le z

VODOMEC

razkazovanjem, pri čemer se tekmeča ščeperita, razkazujeta perje in kljun, grožnje pa podkrepita z ostrimi žvižgi. Pogosto se s tem izogneta neprijetnim spopadom, ki potekajo tako, da se poskuša močnejši in spretnejši vodomec med letom povzpeti drugemu na hrbet in ga potisniti v vodo. Med paritvenim obredom se par lovi in kliče, kar se stopnjuje in doseže višek, ko samec ujame samico in ji ponudi »zaročno« ribico. Takšna »kupčija« je sestavni del paritvenega obreda pri mnogih vrstah ptic, spomnimo se samo primera navadne čigre (*Sterna hirundo*). Vodomec v navpično steno izkoplje približno meter dolg poševen rov, ki se konča z gnezditveno kamrico. Na leto ima navadno dva zaroda, gnezdi pa od aprila do junija. Aktivno luknjo v peščeni steni prepoznamo po dobri »uhojenosti«. Na spodnji strani se na mestu, kjer so pri pristajanju vodomčeve noge, pojavita tirnicam podobni vdolbinici. Ko so mladiči malce starejši, se tudi sami že prerinejo do odprtine in na prosto tudi iztrebljajo. Sledi tega početja so seveda vidne na zunanji strani stene, kjer gnezdi.

fotograf: arhiv DOPPS

Značilen, a žal vse redkejši vodomčev gnezditveni habitat – peščena stena.

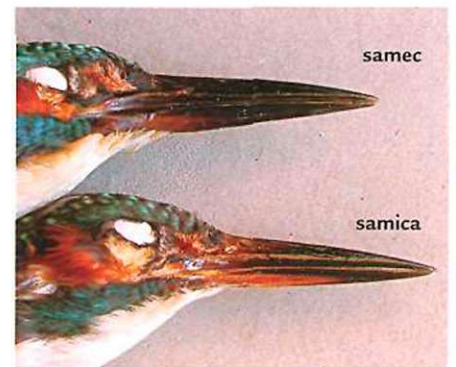
Gnezditveno bivališče vodomca je bližnja okolica tekočih ali stoječih voda v nižinskih predelih, najvišje gnezdišče pri nas pa so v Ornitološkem atlasu omenjeni Zelenci na nadmorski višini 860 m. Glavna pogoja za uspešno gnezditve sta zadostna količina hrane in primerno mesto za gnezdenje - peščena stena. Pomembnost peščenih sten za vodomca nam izkazuje podatek, da lahko gnezdi v peskopopu ali celo v gozdu, kjer najde steno, več kilometrov stran od prehranjevališča. Dejavniki, ki omejuje vodomčevo razširjenost, je tudi s hrano bogata voda. Ribe, s katerimi se prehranjuje, so velike do 10 centimetrov. V globlji vodi se hrani s takšnimi, ki plavajo pod površjem, na primer s črniko (*Rutilus rutilus*), v plitvi pa z ribami, ki se držijo pri dnu, na primer s pisancem (*Phoxinus phoxinus*) in glavačem (*Cottus gobio*). Kjer so reke bogatejšje z ribami in so ugodni tudi drugi dejavniki, je gnezditveno območje manjše, kar pomeni, da lahko na manjšem območju gnezdi več parov vodomcev. Vendar pazite, bližnji gnezditveni luknji lahko pripadeta tudi bigamnemu samcu (samcu, ki se pari in ima zarod z dvema samicama). Pozimi se vodomci »razpršijo« in se preselijo k vodam, ki ne zamrznejo. Pomembnejša prezimovališča pri

nas so na primer ob Dravi, Savinji, Savi in v Sečoveljskih solinah, kar so pokazala predvsem vsakoletna tradicionalna zimska štetja vodnih ptic po vsej Sloveniji.

Še beseda ali dve o varstvu. Vodomčeva številčnost upada, na Rdečem seznamu je uvrščen med močno ogrožene vrste. Po ocenah ornitološkega atlasa iz leta 1995 v Sloveniji gnezdi 400-600 parov. Število vodomcev je močno odvisno od naravnih »nesreč«, kot so poplave in večja deževja. Vendar je to povzročalo naravna populacijska nihanja. Pri poplavah so vselej nastale tudi nove peščene stene, ki so čakale, da jih naslednje leto zasedejo vodomci. Ponavadi so v takšnih peščenih stenah družno gnezdili z breguljkami (*Riparia riparia*), ki jih danes pestijo podobni prostorski preblemi. Neredko se je koloniji breguljk zaradi enakih gnezditvenih potreb pridružilo še nekaj parov čebelarjev (*Merops apiaster*) ali pa je, sicer redko, kakšno od opuščenihih večjih lukenj zasedel celo čuk (*Athene noctua*). Pestrost brez primere, ki je danes v Sloveniji skoraj ni moč več videti.

Vodomcu najbolj škoduje človek s svojimi posegi v naravo. Poleg onesnaževanja voda, tako zaradi industrije kot kmetij-

stva, ga najbolj ogrožajo uravnave voda. Prizadenejo ga tako v prehranskem kot prostorskem pogledu. V zadnjih desetletjih je bilo pri nas melioriranih in tako ali drugače reguliranih brez števila rek in potokov. Na račun okljukastih potokov, ki so ponujali največ senčnatih bistrjih tolmunov, nadvse ugodnih prež ter dovolj visokih in trdnih obrežnih sten, so nastala kmetijska zemljišča. Z velikimi napori danes marsikje ornitologi umetno ustvarjajo gnezditvene stene, saj po naravni poti ne nastajajo več.

fotograf: Davorin Tomić

Pozoren pogled na vodomčev kljun nam razkrije tudi spol ptice. Rdeča baza spodnjega dela kljuna je značilna za samico. Samčev kljun je povsem črn.